

Історія

УДК 94:[050.487:172.15] (477=161.2) «1943/1956»

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18884586>

**Національний аспект у конструюванні образу «українця» в період
1943 – 1956 рр. у радянських ЗМІ (на прикладі журналу «Перець»)**

Войнаровський Анатолій Володимирович,

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри культури, методики навчання
історії та спеціальних історичних дисциплін,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,

м. Вінниця, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-9413-2025>

Жмуд Наталка Вікторівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри культури, методики навчання
історії та спеціальних історичних дисциплін,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,

м. Вінниця, Україна,

<https://orcid.org/0000-0001-7463-918X>

Прийнято: 15.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

Анотація. Дослідження формування національної української ідентичності має тривалу історію, підвищений інтерес викликають спроби радянської ідеологічної системи у період завершення Другої світової війни та повоєнний час здійснити конструкт «українця», який би став ідеальним відповідником для сталінської тоталітарної системи. Особливо важливим є дослідження механізмів цієї соціальної інженерії злочинного комуністичного режиму та виявлення тих наслідків у формуванні цілісної громадянської ідентичності в сучасних умовах. **Метою дослідження** є відстеження та характеристика застосовуваного через засоби масової інформації інструментарію використання аспектів національного колориту у створенні позитивного з позицій радянського режиму образу «українця» на прикладі одного з найпопулярніших сатирично-гумористичних видань «Перець». **Методологія** ґрунтується на поєднанні системного, порівняльного та інституційного підходів і використанні загальнонаукових та історичних методів: узагальнення, проблемно-хронологічного, історико-системного, порівняльно-історичного. Значна увага приділена методу контент-аналізу для відстеження ідеологічних конструктів у наративно-візуальних текстах. Саме завдяки такому підходу виявляється спрямованість на маніпулювання свідомістю та формування певних ціннісних установок відповідним цілям комуністичного режиму. **У результатах дослідження** визначено основні напрями впливу засобів масової інформації на прикладі часопису «Перець» у конструюванні образу «українця» та формування української радянської ідентичності. Вказано, що для досягнення поставленої мети використовували актуальні для того часу різні засоби медійного впливу – гумор і сатиру, де текстові формати поєднувалися з візуальними, порівняльний аналіз з акцентуванням уваги на означеній радянською ідеологією системі цінностей. **У висновках** обґрунтовано, що національний колорит визначається як сукупність характерних рис, які окреслюють специфіку народу та його

соціальну і культурну ідентичність. Проведений аналіз ролі національного аспекту на сторінках журналу «Перець» у період з 1943 по 1956 роки дає підстави стверджувати, що сатиричне видання стало важливим інструментом формування образу «українця» в радянському суспільстві. Використання авторами публікацій елементів національної культури – мови, традиційного українського одягу, образів народних героїв та інших національно-культурних символів дозволило журналу зберегти й популяризувати національну ідентичність українців навіть у межах ідеологічних обмежень в СРСР.

Ключові слова: національна ідентичність, образ «українця», пропаганда, засоби масової інформації, журнал «Перець», карикатура.

The national aspect in the construction of the image of the «Ukrainian» during 1943–1956 in Soviet mass media (a Case Study of the magazine «Pepper»)

Anatolii Voynarovskiy,

Associate Professor of the Department of
Culture, Methods of Teaching History and
Special Historical Disciplines, Mykhailo
Kotsyubynskyi State Pedagogical University of
Vinnytsia, Vinnytsia, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-9413-2025>

Natalka Zhmud,

Associate Professor of the Department of
Culture, Methods of Teaching History and
Special Historical Disciplines, Mykhailo
Kotsyubynskyi State Pedagogical University of
Vinnytsia, Vinnytsia, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-7463-918X>

***Abstract.** Research into the formation of Ukrainian national identity has a long scholarly tradition. Of particular interest are the efforts of the Soviet ideological system, during the final stage of the Second World War and the immediate postwar period, to construct a model of the «Ukrainian» that would serve as an ideal counterpart to the Stalinist totalitarian regime. Especially significant is the examination of the mechanisms of this social engineering implemented by the criminal communist regime, as well as the identification of its long-term consequences for the formation of a coherent civic identity under contemporary conditions. **The purpose** of this study is to identify and characterize the instruments employed through mass media to utilize elements of national color in the creation of a positively framed image of the «Ukrainian», as envisioned by the Soviet regime, using one of the most popular satirical and humorous periodicals, «Pepper», as a case study. **The methodology** is based on a combination of systemic, comparative, and institutional approaches, and employs general scientific and historical methods, including generalization, the problem-chronological method, the historical-systemic method, and the comparative-historical method. Particular attention is devoted to content analysis as a means of tracing ideological constructs within narrative and visual texts. This approach makes it possible to reveal deliberate strategies aimed at manipulating public consciousness and shaping value orientations aligned with the objectives of the communist regime. **The findings** of the study identify the*

*principal directions of media influence, as exemplified by "Perets", in constructing the image of the "Ukrainian" and in shaping a specifically Ukrainian Soviet identity. It is demonstrated that, in pursuit of this objective, various forms of media influence relevant to the period were employed—most notably humor and satire—where textual formats were combined with visual elements, alongside comparative analysis emphasizing the system of values delineated by Soviet ideology. **The conclusions** substantiate that national characteristics may be defined as a set of distinctive features delineating the specificity of a people and its social and cultural identity. The analysis of the role of the national aspect in the pages of "Perets" between 1943 and 1956 provides grounds to assert that the satirical publication became an important instrument in shaping the image of the Ukrainian within Soviet society. Through the incorporation of elements of national culture, language, traditional Ukrainian attire, representations of folk heroes and other national-cultural symbols the magazine managed to preserve and popularize aspects of Ukrainian national identity even within the ideological constraints of the USSR.*

Keywords: *national identity, image of the «Ukrainian», propaganda, mass media, magazine «Pepper», caricature.*

Постановка проблеми. Дослідження ідеологічних основ конструювання образу «українця» на сторінках журналу «Перець» у 1943 – 1956 роках є актуальним через його важливість для розуміння формування колективної ідентичності в радянський період, впливу пропаганди на культурні коди та уявлення про національність.

Цей, на перший погляд, короткий період охоплює дуже важливі історичні події – завершення Другої світової війни, повоєнну відбудову, чергове посилення ідеологічного тиску сталінського режиму та початок змін в період хрущовської «відлиги», що суттєво вплинули на подальший процес етно, - та націєтворення українців.

Сатирично-гумористичний журнал «Перець» як один з основних інструментів радянської пропаганди активно використовував етнонаціональні маркери для висвітлення та формування образу саме «радянського українця».

Тому вивчення ролі національного колориту у конструюванні образу позитивного та негативного «українця» крізь призму радянської системи є важливим для осмислення особливостей політичних та соціокультурних процесів зазначеного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сатирично-гумористичного журналу «Перець» на предмет формування образу «українця» за радянської доби й аналіз стану відповідної наукової розробки має комплексний вимір і базується на широкій проблематиці. Передусім, це стосується питання національного образу, єдине тлумачення якого відсутнє. Дослідниця А. Мартинець, наприклад, пропонує цей термін розуміти як «сутність, що передається на генетичному рівні...представляючи естетичні смаки та ідеали, етичні та моральні норми взаємовідносин і поведінкової моделі та формує потребу їх відтворення й наслідування» [1, с. 38].

У контексті проблеми національного образу важливо враховувати близькі конструкти, зокрема «менталітет», «національний характер» та «етнообраз». Так, В. Гресько вважає, що менталітет виявляється в панівному стилі життєдіяльності, настроях, характерних особливостях світосприйняття, системі моральних вимог, норм, цінностей, самоорганізації та саморегуляції етносу [2, с. 44]. На думку М. Зана, він є глибинно вкоріненою характеристикою народу, що формується під впливом історичних, природних, соціально-економічних, політичних та культурних факторів, трансформуючи релігійні, мовні, філософські, мистецькі тощо запозичення [3, с. 136]. М. Шумка підкреслює, що етноментальні особливості втілюються в культурних символах та виконують функції механізмів пам'яті, передаючи культурні тексти й семіотичні утворення між різними пластами [4, с. 154].

Беззаперечним є те, що ментальність народу є важливим чинником виявленням його самості. У досліджуваній період варто говорити про активне формування української радянської ментальності, зорієнтованої на колективістський спосіб життєдіяльності з виразним протиставленням «своїх» і «чужих».

Досліджуючи образ «українця», неможливо також обійти увагою соціально-психологічний конструкт «національний характер», що охоплює типові психологічні риси етнічної групи, які висвітлювалися сатиричною періодикою як в позитивних, так і негативних конотаціях.

Важливим для розуміння образу «українця» є поняття «етнообраз», що поєднує зовнішні та внутрішні ознаки, які відображають спосіб життя, світогляд, мову, звичаї, традиції, вірування та поведінку представників етносу. В. Будний, зокрема, трактує «етнообраз» як маркер етнічної самоідентифікації та репрезентації (зображення) усієї нації [5, с. 54].

Ключовими складовими етнообразу «українця», що промовисто висвітлювалися на сторінках журналу «Перець», були гостинність, креативність, мудрість та самокритичний життєстверджуючий гумор як етноформуєчі та етнозберігаючі чинники в надскладних життєвих ситуаціях.

Для глибшого розуміння специфіки об'єкта дослідження важливо осмислити ключові проблеми його існування. Зокрема, без ретельного аналізу політичного контексту, історії повсякдення зазначеного часу, становлення та розвитку сатиричної преси, адже саме ідеологічні настанови, повсякденні практики та медійне середовище формували уявлення про «типового українця». Варто зазначити, що важливим чинником повсякдення досліджуваного періоду є вплив радянських політичних ритуалів на формування повсякденних практик, які досліджували О. Коляструк та О. Коляструк [6].

Цінним для нашого дослідження є студії Н. Сірук та Л. Марківської, що вивчали роль періодичних видань як інструменту ідеологічного тиску в Україні, фокусуючись на посиленні нагляду за пресою саме в другій половині 1940-х – початку 1950-х років. Автори проаналізували, як використовувалися ЗМІ для пропаганди та контролю над суспільною думкою, а також, які методи контролю застосовувалися до української преси [7].

Формування образу «українця» крізь призму часопису «Перець» торкалися у своїх працях К. Єрмеєва [8], К. Родигін [9], А. Якубець [10].

Окремі аспекти конструювання національної ідентичності було запроваджено в період «сталінської революції зверху», що проаналізовано у дослідженні А. Войнаровського та Н. Жмуд [11].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Отже, аналіз стану наукового висвітлення проблеми засвідчує, що питання репрезентації образу «українця» в радянській сатиричній пресі, зокрема на сторінках журналу «Перець» у 1943 – 1956 роках, досі не отримало системного і комплексного висвітлення. Наявні дослідження переважно зосереджені на загальних аспектах радянської ідеології, політичного гумору, механізмах цензури та функціонування сатиричних видань. Окремі праці торкаються теми повсякдення, соціальної інфраструктури та ритуалів, однак образ «українця» як носія ідентичності, цінностей та культурних смислів у контексті радянської сатири залишається недостатньо вивченим. Це відкриває перспективу для подальших досліджень, спрямованих на осмислення ідеологічних наративів, візуальних і текстових стратегій конструювання національного образу в умовах радянської інформаційної політики.

Отже, важливими чинниками для розуміння образу «українця» є історичний контекст, етнонаціональні складові та стереотипи, використання гумору як абсолютного культурного вираження, що в сукупності визначають

специфіку образу «українця» в рамках радянської культури, яка балансувала між традиційною самобутністю та ідеологічними шаблонами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

1. Проаналізувати особливості формування комуністичним тоталітарним режимом інструментарію у конструюванні позитивного образу «радянського українця» з використанням національного колориту.

2. Охарактеризувати основні важелі використання історичних, етнічних і національних аспектів у медійній політиці на прикладі журналу «Перець».

3. Виокремити використовувані національні стереотипи, які стануть етноформуєчими чинниками для українців у наступний історичний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, національний колорит визначається як сукупність характерних ознак, що визначають специфіку народу та його соціокультурну ідентичність через мову, звичаї, традиції, національний костюм, архітектуру, музику та інші культурні практики, що в свою чергу формують унікальний стиль та відображають світогляд і національну самосвідомість народу.

Текстове і візуальне оформлення журналу «Перець» стало важливим інструментом формування образу «українця» в суспільній свідомості того часу. Передусім це виявилось через маркери, які в основному були пов'язані з народною культурою українців [12].

До прикладу, на обкладинці журналу за 1943 року на фоні карти УРСР зображено жінку, що символізує Україну. Традиційний український стрій (вишита сорочка, кожух, хустка) символізує нерозривний зв'язок з народними традиціями, а гвинтівка в руках вказує на готовність до боротьби проти ворога. Разом з тим червоний колір візуально підкреслює належність України до СРСР і важливість її як «радянської батьківщини». Підпис «Такою я була, такою й залишусь!» може тлумачитися двояко. З одного боку, це твердження про національну ідентичність і незмінність українського духу. З іншого –

ідеологічний імператив про «єдність і стійкість народів СРСР». Хоча карта увиразнює чіткі територіальні кордони України, однак, вона сприймається виключно як радянська республіка [13, с.1].

Як бачимо, представлений образ «українки» поєднує елементи як національної символіки, так і радянської пропаганди (зброя, червоний колір і загальний тон риторики), інтегруючи українську національну ідентичність у радянський контекст.

Журнал «Перець» комунікував з читачем українською мовою, що дозволяло комплексно виконувати декілька завдань: робити контент доступним і зрозумілим, природно передавати народну культуру, цим самим маніпулятивно насаджувати ідеологічні наративи у ненав'язливій гумористично-сатиричній формі.

Мова різних жанрів (фейлетонів, анекдотів, шаржів, карикатур тощо) була насичена народними висловами, зокрема приказками та прислів'ями, що додавало текстам «живості». А використання діалектів уможливлювало створювати різнобічний образ «українця», охоплюючи як різні регіони, так і соціальні групи. Попри пропагандистський контекст, це сприяло й збереженню національної ідентичності.

Для сатиричного висміювання реалій радянського життя часто вживалися русизми та суржик. Наприклад, Остап Вишня у своїй усмішці «Насладження» у такий спосіб змалював персонаж «дідка», який сумує «за старими часами», що робило образ водночас комічним та колоритним [14, с. 4].

Окрім сатиричного контексту, використання русизмів та суржику, звичайно, свідчило про русифікацію та радянізацію українського суспільства. Внаслідок цього, на думку Л. Масенко, було втрачено відчуття відмінності української мови від російської, а також знецінено соціокультурну роль рідної

мови, що вплинуло на національну солідарність та відчуття зв'язку між поколіннями [15, с.76].

Українська мова персонажів сатиричних творів була передусім інструментом створення образу життєрадісного та оптимістичного «радянського українця», готового боротися з внутрішніми та зовнішніми «ворогами» і гідно переносити будь-які труднощі, особливо під час війни та післявоєнної відбудови.

Однією із важливих складових національного колориту, безумовно, є одяг, який слугує простим способом демонстрації прихильності до рідного краю і передає інформацію про національну приналежність носія [16, с. 325]. Водночас пропаганда використовувала його зображення для конструювання стереотипного образу «українця-селяка», що в подальшому вплинуло на формування меншовартісного самосприйняття.

У 1940-х роках образ «перця» здебільшого ще персоніфікувався в образі «українського козака» часів Запорізької Січі – у вишитій сорочці, шароварах, чоботах, зі зброєю, чубом–«оселедцем» та довгими вусами [17, с. 7] Він виконував роль охоронця, що стоїть на сторожі радянського кордону.

Та вже з кінця 1940-х рр. образ «перця» зазнав значних змін. Національний герой-козак, який асоціювався зі славними сторінками козацького минулого, поступово трансформувався в антропоморфного персонажа – яскравого червоного «перця-овоча» в цивільному костюмі з людськими рисами [18, с. 1]. Очевидно, що така зміна була продиктована прагненням якомога швидше завуалювати національну специфіку. Він став більше нагадувати добродушного, інколи сердитого гумориста-інтелігента, який віником «вимітає» недоліки суспільства, ніж войовничого козака.

Проте автори все ще використовували традиційні українські мотиви, на кшталт вишиванки, поєднуючи її з міським чи сільським одягом. Із приходом у 1953 р. до влади М. Хрущова, як зазначає дослідниця М. Олійник, було

створено новий образ партійного керівника. М. Хрущов одягав українську вишиту сорочку з класичними міськими костюмами, часто доповнюючи образ ще й солом'яним брилем чи літнім капелюхом [19, с. 177]. Такий вигляд пов'язували водночас як з повагою державного діяча до української культури, так і з політичних мотивів – прагненням продемонструвати близькість до «простого народу».

Та все ж у 1950 – 1960-х роках вишита сорочка стала популярною серед посадовців, що було відображено в журналі «Перець» досить часто у гумористично-сатиричному контексті. Так, зустрічаються сюжети, в яких висміювали дрібних керівників, на кшталт голів колгоспу, сільську інтелігенцію, одягнених у вишиту сорочку, при цьому уникаючи критики більш високопоставлених осіб та ключових державних структур. Такий підхід створював ілюзію свободи слова та здавалося, що сатиричні коментарі могли вільно існувати, однак реальні соціальні та політичні питання залишалися поза межами обговорення.

До прикладу, в одній з карикатур зображено двох персонажів, які стоять на тлі колгоспного поля: голову колгоспу у білому літньому костюмі та вишиванці, що іронічно відображає стиль М. Хрущова, й молодого колгоспника у робочому комбінезоні. Голову змальовано відстороненим і самовпевненим, підкреслюючи його формальну присутність, натомість робітник демонструє ефективність і готовність брати на себе відповідальність. Підпис під карикатурою пояснює всю суть іронії, оскільки поки голова перебував на нараді щодо організації жнив, колгоспники вже закінчили їх самостійно. Ця ситуація висміює бюрократичний підхід до роботи керівників [20, с. 3].

Не менш важливим чинником, що сприяє творенню національного колориту на сторінках журналу «Перець», є використання символіки народних героїв, що віддзеркалюють важливі історичні події, культурні традиції та

цінності народу. Такий підхід, безумовно, сприяв популяризації української культури, навіть перебуваючи під радянською цензурою.

Найчастіше зверталися до образів князя Володимира Великого [21, с. 5], Тараса Бульби [22, с. 1], Богдана Хмельницького [23, с. 2], Устима Кармелюка [24, с. 4], яких вписували в контекст радянських реалій як «захисників-порадників» у «вирішенні» або «справедливій оцінці» суспільних проблем. Наприклад, на тлі понівеченої ворожої нацистської техніки верхи на білому коні з піднятою булавою зображений Богдан Хмельницький як «символ історичної боротьби українців за свободу в єдності з російським народом». Адже саме тоді була звільнена територія України, де й донині знаходиться Савур-могила – символ козацької звитяги та незламності українського духу, на якій за козацьких часів розпалювали багаття, щоб сповістити народ про напад ворогів та підняти його на боротьбу [25, с. 7].

Скажімо, образ Тараса Шевченка використовували для загострення особливої уваги до важливих історичних подій. Так, В. Гливенко зобразив його в ролі «мудрого спостерігача-наставника» за процесом будівництва Каховського гідровузла на річці Дніпро [26, с. 1]. Напис «Будівлі комунізму – всенародні будівлі», спрямований на «возвеличення праці в ім'я всенародного добробуту», ідейно поєднаний з цитатою Шевченка: «...Дебрь – пустиня неполита, зцілющою водою вмига. Прокинеться і потечуть веселі ріки, а озера кругом гаями поростуть, веселим птаством оживуть». Створюючи зв'язок між національним героєм і сучасністю за допомогою постаті Шевченка, радянські ідеологи намагалися надати своїм діям історичної та моральної ваги, підкресливши важливість «прогресу, праці та єдності народу».

Обов'язково варто згадати, що будівництво Каховської ГЕС призвело до знищення екосистеми, затоплення 29 населених пунктів. З боку радянської влади це ще й був історичний злочин, оскільки на території Великого Лугу знаходилися 6 Запорозьких Січей та численні стародавні городища. Ця

трагедія стала відома під назвою «Велике горе». Символічно, що 6 червня 2023 р. російські окупанти підірвали Каховську ГЕС, внаслідок чого водосховище обімліло, повернувши рівень води до стану 1951 р.

Висновки. Дослідження національного аспекту в конструюванні образу «українця» в сатирично-гумористичному журналі «Перець» в період 1943 – 1956 рр. дозволяє говорити, що ключовими засобами увиразнення українського контексту стали маркери національної культури (історичні події та народні герої, пов'язані з етно, - та державотворенням, мова, фольклор, звичаї, традиції, архітектура, одяг тощо)

Пропаганда намагалася вписати українську народну гумористичну традицію в ідеологічну парадигму «єдиного радянського народу», використовуючи складники етнонаціональної ідентичності українців для віддзеркалення у «потрібному» контексті важливих суспільно-політичних процесів – боротьби проти зовнішніх та внутрішніх «ворогів», зокрема під час німецько-радянської війни, повоєнної відбудови, посилення сталінського тиску, початку хрущовської «відлиги» тощо.

Тому сатирично-гумористичний журнал «Перець» передусім конструював образ «українця» не стільки як представника етносу чи нації, скільки «радянського українця», якого висвітлювали як в позитивних конотаціях – прикладу військового та трудового героїзму й колективізму, так і негативних, що «підривав цілісність радянського суспільства».

Однак, навіть в умовах жорстких ідеологічних обмежень використання елементів національної культури уможливлювало зберігати та примножувати українську ідентичність.

Список використаних джерел

1. Мартинець А. М. До питання про генезу поняття «національний образ». *Султанівські читання*. 2014. Вип. 3. С. 37-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/culs_2014_3_7 (дата звернення: 16.12.2025).
2. Гресько В. В. Менталітет як основний психологічний чинник збереження та розвитку українського суспільства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 1(1). С. 44–48. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_1\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_1(1)__10) (дата звернення: 16.12.2025).
3. Зан М. П. Етноментальні чинники історичного буття українського народу. *Carpatica - Карпатика*. Ужгород, 2001. Вип. 9. С. 135–147.
4. Шумка М. Л. Українська національна символіка як репрезентант національної ідентичності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Одеса, 2016. Вип. 9. С. 153–158.
5. Будний В. В. Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології. *Слово і час*. Київ, 2007. № 3. С. 52–63.
6. Коляструк О. А., Коляструк О. П. Радянські політичні ритуали і практики повсякдення. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Серія: *Історія*. 2020. Вип. 34. С.69 – 74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdpu_ist_2020_34_10 (дата звернення: 16.12.2025).
7. Сірук Н. М. Марківська Л. Л. Періодичні видання як засіб ідеологічного тиску в Україні. Посилення ідеологічного нагляду за українською пресою (друга половина 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст.). *Modern science and practice*. Варна. 2020. С. 230–235.
8. Єремєєва К. «Радянські українці» чи локальний варіант «радянського народу»: засоби маркування громадян УРСР в офіційному та

неофіційному гумористичному дискурсі. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць*. Харків, 2013. Вип. 16. С. 158–167.

9. Родигін К. Конструювання візуального образу «українського буржуазного націоналіста» в карикатурах журналу «Перець» (1941–1991 рр.). *Образ*. 2021. Вип. 1 (35). С. 101–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obraz_2021_1_13 (дата звернення: 10.12.2025)

10. Якубець А. В. Повсякденне життя України другої половини 1940-х – середини 1960-х років: за публікаціями журналу «Перець» : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2019. 284 с.

11. Войнаровський А. В. Жмуд Н. В. Сатирично-гумористичний журнал «Червоний Перець» як джерело відображення повсякденного життя радянської України: аналітичний огляд за 1932 рік. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2024. Вип. 49. С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-49-82-90>.

12. Браславська І. М. «Перець» – український сатирико-гумористичний ілюстрований часопис. *Україніка*. 2023. URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=39&idg=209> (дата звернення: 10.12.2025)

13. Литвиненко В. Такою я була, такою й залишусь! *Перець*. 1943. № 05. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943_05/ (дата звернення: 10.12.2025)

14. Вишня О. «Наслажденія». *Перець*. 1947. № 17. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1947_17/?page=2 (дата звернення: 12.12.2025)

15. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Києво-Могилянська академія, 2011. 135 с.

16. Хома Н. М. Патріотична мода чи мода на патріотизм: одяг як спосіб самоідентифікації. *Вісник Маріупольського державного університету. Історія. Політологія : зб. наук. пр.* 2015. Вип. 12. С. 322–329.

17. Семенов І. В'їзд заборонено! *Перець.* 1943. № 25. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943/ (дата звернення: 12.12.2025)

18. Козюренко О. Клієнти Крокодила і Перця. *Перець.* 1952. № 11. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1952_11/ (дата звернення: 12.12.2025)

19. Олійник М. Український одяг у системі міської культури Києва (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття): монографія. Київ: ІМФЕ, 2017. 312 с.

20. Самум С. Доки раду радили...*Перець.* 1956. № 13. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1956_13/?page=1 (дата звернення: 12.12.2025)

21. Громов О. Київські ночі. *Перець.* 1943. № 12. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943_12/?page=2 (дата звернення: 12.12.2025)

22. Гливенко В. Славні хлопці-запорожці. *Перець.* 1947. № 13. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1947_13/ (дата звернення: 12.12.2025)

23. Скляр Ф. Клич Хмельницького. *Перець.* 1943. № 24. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943_24/

[%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943_24/](https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943_24/)

(дата звернення: 12.12.2025)

24. Громов О. Кармелюк. *Перець*. 1943. № 13. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943_13/?page=2 (дата звернення: 12.12.2025)

25. Дайц Й. На Савур-могилі вогні горять! *Перець*. 1943. № 20–21. URL:

https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1943/ (дата звернення: 12.12.2025)

26. Гливенко В. Без назви. *Перець*. 1951. № 05. URL: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1951_05/ (дата звернення: 12.12.2025)